

Добрий день, шановні колеги.

Мене звати Анна Млинарчук-Соколовська, я працюю на факультеті педагогічних наук Білостоцького університету, де вже багато років досліджую ситуацію в школі учнів із досвідом міграції.

Можна сказати, що дослідження, яке я проводжу, є поворотом до наративу та залучення до дослідницького процесу. Що це означає? Це означає, що специфіка цих досліджень полягає насамперед у тому, що я створюю простір для діяльності для дітей та молодих людей із мігрантського середовища.

Тому я ставлю їхній голос у центр дослідницького процесу.

Я намагаюся поважати цей голос і бути уважною до нього, тобто надати йому значення і легітимізувати його, зробивши його видимим і таким чином включивши в пропозицію методологічних рішень для поліпшення, оптимізації роботи польських шкіл.

Варто зазначити, що модель мого дослідження розвивалася протягом багатьох років у взаємозв'язку академічної та громадської діяльності.

Від початку мого професійного шляху я фактично працюю в культурно різноманітному середовищі, як радник із питань міжкультурної комунікації, проводжу тренінги для педагогічних працівників, викладаю польську мову як іноземну, а також, що важливо, розробляю освітні програми та проекти, у тому числі педагогічні інновації.

Запрошую вас на лекцію «Учні з досвідом міграції в польській школі. Почути їхній голос». Метою цієї лекції є висвітлення основних питань, що стосуються включення учнів із досвідом міграції в загальноосвітній процес. Питання, представлені під час лекції, є результатом мого дослідження, аналізу змісту літератури на цю тему та багаторічної роботи в культурно розмаїтому середовищі в школах, центрі проживання для іноземців, а також у неурядових організаціях.

Лекція складається із чотирьох послідовних частин. У ній я намагаюся відповісти на наступні питання.

Якою є ситуація учнів із досвідом міграції, з особливим акцентом на вимушених мігрантах? Яка специфіка різних освітніх потреб учнів-мігрантів у контексті організації підтримки на базі школи?

Якими є форми підтримки учнів із досвідом міграції в школі і, відповідно, які можливості в цій сфері надає польське законодавство?

А також які методи роботи з учнями з досвідом міграції ми можемо використовувати для підтримки процесів інклюзії, освіти та інтеграції.

Зміст лекції може бути корисним усім, хто цікавиться питанням шкільної ситуації дітей та молоді з досвідом міграції, зокрема директорам шкіл, вчителям, педагогам, психологам, міжкультурним асистентам та батькам.

Говорячи про шкільну ситуацію дітей та підлітків-мігрантів, варто почати з того, що наразі все більше людей, мотивованих найрізноманітнішими факторами, зважаються на зміну місця проживання.

Переживання кризових ситуацій у рідній країні, таких як війна, переслідування, політичний режим, а також труднощі з працевлаштуванням або несприятлива економічна ситуація є одними з факторів, які найчастіше спонукають людей до від'їзду або втечі.

У зв'язку з інтенсифікацією міграції до Польщі, яку ми спостерігаємо протягом останніх років, учні з досвідом міграції вже не є рідкістю в польських школах.

Однак варто пам'ятати, що це дуже неоднорідна група. Її складають діти економічних мігрантів, які добровільно залишають свою країну з метою поліпшення економічного

становища як своєї сім'ї, так і власного, діти осіб, які отримали статус біженця або іншу форму міжнародного захисту в Польщі, які залишають країну походження через страх втратити здоров'я або життя, або звертаються за таким захистом, а також люди, які в силу специфіки своєї професії працюють за кордоном.

Можна сказати, що повторні міграції, спричинені необхідністю повернутися додому або невдалою міграцією, також є характерною рисою сьогодення. Варто зазначити, що через агресію Росії щодо України після 24 лютого 2022 року контекст вимушеної міграції в Польщі кардинально змінився. Тому перед педагогічними колективами польських шкіл постали нові виклики, пов'язані з роботою зі значно більшою групою учнів, які мають досвід вимушеної міграції, ніж раніше.

Зміна культурної специфіки навчальних закладів навіть змушує керівництво шкіл, вчителів, педагогів, психологів та міжкультурних асистентів розвивати компетенції, необхідні для інтеграції учнів-мігрантів у клас та шкільну спільноту, а також для викладання, навчання в культурно розмаїтому середовищі. Як показують дослідження та досвід роботи в культурно розмаїтому середовищі, ефективна робота з учнями з досвідом міграції вимагає постійного прислухання до їхнього голосу. Для того, щоби почути голос дітей та молоді з мігрантського середовища, пріоритетним є вміння систематично та методично діагностувати особливі освітні потреби, зумовлені мовним та культурним розмаїттям та специфікою життєвої ситуації цієї групи учнів. Ситуація учнів із досвідом міграції визначається низкою факторів, таких як специфіка життєвого досвіду, культурна та релігійна приналежність, соціальний та економічний статус, і мій багаторічний досвід роботи в культурно розмаїтому середовищі показує, що процеси інклюзії та освіти дітей економічних мігрантів та реемігрантів часто відрізняються від процесів інклюзії та освіти дітей вимушених мігрантів, які разом із батьками або опікунами покинули свою батьківщину через страх втратити життя, здоров'я або безпеку. Особливо це стосується випадків, коли вони пережили важкий або травматичний досвід, а їхня рідна мова, культура й релігія дуже відрізняються від мови, релігії і культури приймаючого суспільства.

Нині, через війну в Україні, Польща опинилася в особливій ситуації, яка вимагає мобілізації та продуманих дій на багатьох рівнях освіти та інтеграції учнів з України, а також, що не треба забувати, з інших країн. З психологічної точки зору, будь-яка міграція, незалежно від її типу, є серйозним викликом. Вона вимагає залишити на батьківщині те, що є близьким людині. Сім'ю, друзів, важливі місця, предмети. Після прибуття в країну поселення виникає необхідність знайти себе в нових соціокультурних реаліях. Учні, які мають досвід міграції, і зокрема біженства, потребують величезної турботи і створення умов психологічної безпеки. Це питання є пріоритетним, оскільки цю групу учнів часто супроводжують важкі переживання з країни походження. Крім того, варто пам'ятати, що вони починають навчання з нуля, найчастіше з незначним знанням польської мови або взагалі без нього. Учні з досвідом міграції, незалежно від її типу, коли розпочинають обов'язкову освіту в польських школах, часто стикаються з іншою організаційною культурою нових закладів та вже сформованою групою однолітків.

Моє дослідження показує, що діти та молодь із мігрантського середовища іноді відчувають себе кинутими в нове шкільне середовище й зіштовхуються з недостатньою організаційною підготовкою до початку навчання в школі. Тому для того, щоби інтегруватися в колектив нового класу, їм потрібен час, відкритість однолітків, увага з боку вчителів та сплановане знайомство зі спільнотою нового класного колективу. Польща має модель освітньої політики, яка характеризується інклюзивністю. Відповідно, польське законодавство надає можливість вживати заходів, які підтримують учнів із досвідом міграції і, таким чином, сприяють їхній інклюзії в загальноосвітній простір.

Як показує шкільна практика, учні-мігранти — це часто особи з особливими освітніми потребами. У світлі Розпорядження Міністра національної освіти від 9 серпня 2017 року про принципи організації та надання психолого-педагогічної допомоги в державних дитячих

садках, школах та установах, фактором особливих освітніх потреб може бути зміна навчального середовища та незнання або погане знання нової мови навчання. Тому учні з досвідом міграції, за наявності відповідних показань, можуть розглядатися як такі, що мають особливі освітні потреби. Це дає підстави для індивідуалізації навчального процесу з погляду змісту освіти, шкільних вимог, використовуваних методів і форм роботи, а також системи поточного й підсумкового оцінювання на стільки часу, на скільки це необхідно. Також можна адаптувати зміст іспитів та оцінювання під час випускних іспитів до потреб учнів-мігрантів. Беручи до уваги повсякденну реальність польських шкіл, усе ще досить часто трапляється, що, приймаючи учнів-мігрантів до шкільної спільноти, директори шкіл та педагогічні працівники не беруть до уваги їхню життєву та освітню ситуацію.

Ці учні, незважаючи на очевидні підстави, не включені до групи учнів з особливими освітніми потребами, що прирікає їх на численні, часто абсолютно непотрібні невдачі в навчанні. Варто пам'ятати, що особливі потреби учнів із досвідом міграції зумовлені наступними труднощами.

Зі спілкуванням польською мовою, з розумінням змісту навчання, очікувань школи, з розумінням польської культури та звичаїв, а також із проявом поведінки, що впливає з іншої культурної приналежності, у відносинах із колегами та вчителями.

Тому надзвичайно важливо діагностувати особливі освітні потреби учнів-мігрантів, зумовлені мовними та культурними відмінностями, а також специфікою їхньої життєвої ситуації.

Я вважаю, що вдумливе і сплановане визнання особливих потреб учнів-мігрантів є одним із багатьох шляхів до того, щоби почути їхній голос. Практика шкіл із культурним розмаїттям показує, що професійне розпізнавання ситуації та особливих потреб дітей і молоді з досвідом міграції значною мірою визначає якість і ефективність діяльності педагогічного колективу та успішність процесів інклюзії, освіти та інтеграції цієї групи учнів. Діагностика має бути основою для проектування як індивідуальних, так і групових освітніх та виховних заходів, адресованих учням із досвідом міграції та культурно розмаїтими групам. Варто зазначити, що педагогічним працівникам може бути складно встановити контакт з учнями-мігрантами, а також із їхніми батьками чи опікунами. Важливо пам'ятати, що діти та молодь із досвідом міграції функціонують у соціокультурних реаліях, відмінних від польських, і вони можуть відчувати низку відмінностей між роботою польських шкіл і тих, які вони знають у країнах свого походження. У дітей вимушених мігрантів, які походять із територій, що постраждали від війни або переслідувань, може додатково з'явитися недовіра до інституцій.

Директор школи, вчитель-спеціаліст або вчитель-предметник може сприйматися цією групою учнів як представник навчального закладу як інституції. Це може призводити до появи недовіри, підозр і навіть до подання неправдивої інформації. З метою ефективного проведення діагностики та визначення форм підтримки в освітньому та інтеграційному процесі директору доцільно призначити команду вчителів, відповідальних за визначення подальших діагностичних, дидактичних та виховних заходів для учнів із досвідом міграції. В ідеалі, до складу команди повинні входити особи, які будуть супроводжувати дітей та молодь у шкільному середовищі. Така команда може складатися з педагога, шкільного психолога, класного керівника нового учня, а також вчителів окремих предметів. Основним завданням команди буде визначити освітні та розвиваючі потреби учнів-мігрантів, побачити їхні сильні та слабкі сторони і, виходячи із цього, визначити найкращий спосіб реагування на ці потреби та запровадити заходи підтримки та допомоги.

Виявлення особливих потреб учнів може бути складним завданням, оскільки вступу дитини до школи зазвичай не передують обстеження в психолого-педагогічній консультації. Тому команда повинна використовувати всі доступні діагностичні інструменти, наприклад, листи спостереження, опитувальники для інтерв'ю з батьками або опікунами дитини, методику аналізу документації, щоб на цій основі отримати якомога більше інформації про учня. Команда повинна спочатку діагностувати труднощі та здібності учня, визначити його особливі потреби, спланувати дії, що підтримуватимуть процес розвитку дитини, і таким чином

визначити форми психолого-педагогічної допомоги в умовах школи, систематично впроваджувати заплановані дії, перевіряти ефективність і, можливо, модифікувати вжиті заходи, закріплювати позитивні зміни, на яких можна будувати подальший розвиток дитини.

Це створює основу для визначення особливих потреб учнів-мігрантів. Визначення та систематичне виявлення цих потреб.

Реакцією на діагностовані потреби учнів-мігрантів буде планування послідовних і комплексних заходів, спрямованих на підтримку процесу їхнього всебічного розвитку. Команда фахівців і педагогів має визначити тип і обсяг адаптації та, відповідно, форми психолого-педагогічної допомоги в умовах школи. Планування індивідуалізації роботи з учнем-мігрантом в умовах адаптації має враховувати адаптацію освітніх вимог як із погляду основної навчальної програми, так і процедур, правил, соціальних норм, що діють у школі, адаптацію змісту освіти до потреб учня, терпляче повторення і корекцію висловлювань, адаптацію вимог і орієнтацію на прогрес учня, попередню діагностику знань і вмінь на етапі початку обов'язкового шкільного навчання в рамках застосовуваної системи оцінювання, використання різноманітних форм оцінювання, а не лише тестових, адаптація різних форм перевірки знань до мовної компетенції учня, представлення очікувань та критеріїв оцінювання в чіткій і зрозумілій для учня формі, адаптація форм і методів роботи в класі, особливо з урахуванням роботи в команді, використання засобів навчання, які дають змогу навчати учня відповідно до його потенціалу.

У процесі організації підтримки учнів-мігрантів варто пам'ятати про моніторинг запланованих заходів. Рекомендується, щоб оцінка освітнього прогресу учня та його інтеграції в навчальний процес у даній школі проводилася діагностичною командою приблизно через 3 місяці, потім через 6 місяців, а потім приблизно через рік після вступу до школи. Якщо оцінка ефективності впроваджених форм допомоги виявить відсутність освітнього прогресу, доцільно, що дуже важливо, за згодою батьків або законних представників, провести поглиблену психолого-педагогічну діагностику в психолого-педагогічній консультації. Багато учнів із досвідом міграції, зважаючи на різні освітні потреби, потребують підтримки в освоєнні основної навчальної програми. І тут варто підкреслити, що польське законодавство забезпечує доступ до загальної системи освіти будь-якій дитині, яка проживає в країні, незалежно від її правового статусу, національності чи віросповідання.

Стаття 70 Конституції Республіки Польща передбачає гарантію участі в освіті для дітей та молоді з досвідом міграції. Основи безкоштовної освіти учнів-мігрантів та вжиття заходів для включення в освітній процес регулюються положеннями Закону від 14 грудня 2016 року.

Право на освіту та Розпорядження Міністра національної освіти від 23 серпня 2017 року про освіту осіб, які не є громадянами Польщі, а також осіб, які є громадянами Польщі, але здобули освіту в школах, що діють в освітніх системах інших країн.

У зв'язку з агресією Росії проти України після 24 лютого 2022 року польський уряд юридично зобов'язався надавати підтримку вимушеним мігрантам з України, у тому числі дітям та молоді. Форми підтримки визначені Законом від 12 березня 2022 року про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни. Крім того, умови та форми підтримки в польських школах визначаються Розпорядженням Міністра освіти й науки від 21 березня 2022 року про організацію навчання, виховання та догляду за дітьми та молоддю, які є громадянами України. Відповідно до положень польського освітнього законодавства, існує можливість підтримати учнів-мігрантів у школі за допомогою додаткових, безкоштовних занять із польської мови в обсязі не менше 2 годин на тиждень, для українських учнів — не менше 6 годин на тиждень. Мовні заняття організовує орган, у віданні якого перебуває школа, на прохання керівництва школи. Також існує можливість вирівнювання розбіжностей у навчальних програмах із різних предметів. Учні можуть скористатися додатковими компенсаторними заняттями з певного предмета упродовж 12 місяців. Загальний обсяг додаткових занять із польської мови та компенсаторних занять не

може перевищувати 5 годин на тиждень. Це положення не стосується учнів українського походження. Такі заняття можуть бути організовані органом, у віданні якого перебуває школа, на прохання директора школи в ситуації, коли вчитель, який проводить навчальні заняття з певного предмета, вважає, що учневі необхідно надолужити розбіжності в навчальній програмі.

Важливим фактором розвитку ідентичності мігрантів, а отже, і їхньої інтеграції, є знання рідної мови, власної культури та релігії. Тому, відповідно до чинного законодавства Польщі, можна організовувати заняття для формування їхньої культурної та релігійної ідентичності. Учні з досвідом міграції також мають право на допомогу носія мови, якого директор школи наймає на посаду асистента вчителя або міжкультурного асистента.

Завдання міжкультурних асистентів визначаються відповідно до потреб, що існують у школі. Це, наприклад, допомога в роз'ясненні змісту уроків, посередництво в спілкуванні між учнями-мігрантами, їхніми батьками та вчителями, підтримка у вирішенні конфліктів, що виникають на перетині культур, тощо. Згідно з польським законодавством, у школах також можна організовувати підготовчі відділення для учнів, які мають труднощі з адаптацією, пов'язані з культурними відмінностями, зміною освітнього середовища або труднощами в мовному спілкуванні. Робота з учнями-мігрантами часто вимагає індивідуалізації змісту освіти, шкільних вимог, а також процесу часткового та підсумкового оцінювання, про що вже згадувалося в ході цієї лекції. Це також вимагає інтенсивного вивчення польської мови та інтеграційних заходів у середовище нового класу. Тому постає питання, як ефективно впроваджувати предметні заняття в групі з особливими навчальними потребами, а також які існують перевірені методи інтеграції учнів-мігрантів у загальноосвітній процес та інтеграції в середовище однолітків.

Досвід роботи в культурно різноманітному шкільному середовищі показує, що успішна робота з учнями з досвідом міграції та культурно різноманітною групою значною мірою залежить від того, які методи викладання використовуються.

Наразі існує низка методів, які підтримують процеси освітньої інклюзії та інтеграції учнів із досвідом міграції.

У цій частині лекції я представлю вже перевірені методи роботи з учнями-мігрантами та культурно різноманітними групами, які є корисними під час індивідуалізації навчального процесу, викладання польської мови як іноземної та формування чутливості до інакшості, а отже, інтеграції між однолітками.

Методи, які я охарактеризую, можна застосовувати як на підготовчих відділеннях, так і в основній школі.

Одним із перевірених методів індивідуалізації процесу навчання учнів із досвідом міграції, особливо щодо змісту навчання та методів роботи, є метод препарування або спрощення тексту. Цей метод полягає в тому, що оригінальний текст зі шкільного підручника піддається різним спрощенням, наприклад, шляхом вилучення складніших граматичних структур або лексичного перефразування, таким чином, щоб текст був формально і змістовно адаптований до рівня володіння мовою, який представляють учні з досвідом міграції. Дуже важливо, що до опрацьованих текстів готуються завдання для розвитку різних навичок і для перевірки рівня розуміння змісту текстів. Завдяки цьому методу учні, які отримують обов'язкову освіту в загальноосвітніх класах, можуть паралельно зі своїми однолітками опановувати зміст освіти відповідно до своїх можливостей. Метод препарування текстів слід використовувати доти, доки учні з досвідом міграції потребують цього.

Наступний метод, який я представлю, — це метод міжкультурного портфоліо. Цей метод служить для викладання та вивчення польської мови як іноземної в міжкультурному контексті.

Метод міжкультурного портфоліо є оригінальною педагогічною інновацією, яку я розробила в співпраці з Катажиною Шостак-Круль, доктором філософії. Метод був розроблений на основі

наших спостережень, пов'язаних із вивченням польської мови дітьми та молодими людьми з досвідом міграції. Під час наших занять ми помітили, що учні-мігранти часто відчують себе обтяженими предметними уроками та корекційними заняттями. Як наслідок, їм іноді бракує мотивації до вивчення нової мови. Ми також помітили, що на уроках мови за класичною методикою їм важко бачити свій прогрес у навчанні та відчувати успіх у навчанні, що є дуже важливим.

Метод міжкультурного портфоліо є особливим варіантом методу портфоліо, модель якого ми розробили в ході нашої освітньої практики. Завдяки використанню цього методу впродовж усього часу мовних занять діти та молодь із досвідом міграції в міжкультурному середовищі з особливим заохоченням різних форм усної та пластичної експресії створюють та збирають матеріали, які підтверджують поглиблення їхніх знань польської мови та свідчать про розвиток власної міжкультурної ідентичності. Реалізація методу передбачає виконання учасниками мовних занять завдань, які уможливають активне навчання через творчу роботу та мовну діяльність. Такі завдання створюють майданчик для командної роботи, а отже, інтеграції. Дуже важливим елементом методу міжкультурного портфоліо є можливість систематичної самооцінки та підсумкової автодіагностики нових компетенцій.

Характеристика методу міжкультурного портфоліо разом з авторськими сценаріями мовних занять опублікована в книзі під назвою «Зрозуміти іншого. Міжкультурна комунікативна компетенція в процесі вивчення польської мови як іноземної». Ця публікація доступна в бібліотеках та в електронній версії в Інтернеті.

Методом, який слугує для розвитку чутливості до інакшості в широкому розумінні та інтеграції з однолітками, є метод міжкультурних казок.

Метод міжкультурних казок лежить в основі розробленої мною програми формування чутливості до інакшості пригод іншого, яка циклічно впроваджується з 2010 року в польських школах і дитячих садочках як педагогічна інновація.

Міжкультурні казки є частиною канону психолого-виховних казок. Їхньою метою є підвищення обізнаності про відмінності між людьми в різних сферах людської життєдіяльності. Міжособистісних, економічних, соціальних та культурних, які насправді притаманні кожній суспільній реальності. Зміст міжкультурних казок дозволяє дітям дізнатися насамперед про проблеми людей, які функціонують як чужі або інші, і зрозуміти право кожного на те, щоби бути не таким, як інші. Вони також дають змогу побачити розмаїття навколишнього світу, розвивають пізнавальну цікавість і бажання взаємодіяти з людьми, які можуть сприйматися як чужі чи інші, та інтегруватися в суспільство як однолітки. Опис методу міжкультурної казки разом з авторськими розробками уроків опубліковано у виданнях серії «Пригоди Іншого». Книги доступні в бібліотеках та в електронному вигляді в Інтернеті.

Підсумовуючи все сказане в лекції, варто підкреслити, що робота з учнями, які мають досвід міграції та є культурно розмаїтою групою, може бути джерелом багатьох корисних напрацювань. Багато в чому саме від керівників шкіл, вчителів, вихователів, психологів та міжкультурних асистентів залежить, щоб школа була місцем, де всі учні відчують, що їх слухають і чують, і щоб вона була місцем безпечним, гостинним і відкритим щодо розмаїття та інакшості.

Дякую за увагу й бажаю вам творчої роботи з учнями з досвідом міграції та культурно розмаїтими колективами.